

Odette Pontal. *Histoire des conciles mérovingiens*. Éditions du Cerf. Institut de Recherche et d'Histoire des Textes (CNRS). Paris 1989 ss. 426.

W znakomitej serii wydawniczej „Cerf” Instytutu Badań nad Historią Tekstów ukazało się dzieło O. Pontal, wybitnej badaczki w zakresie historii synodów. (Podczas siódmego międzynarodowego kongresu prawa kanonicznego (wrzesień 1990 r.), poświęconego problematyce synodalnej, Pontal wygłosiła referat na temat ewolucji instytucji synodu). Przedmiotem pracy autorki są synody merowińskie. Jest to jej udział w realizacji inicjatywy Uniwersytetu Augsburgskiego opracowania – pod dyktando prof. W. Brandmüllera – nowej historii synodów, w myśl nowej koncepcji. Polega ona na podejmowaniu prac w postaci monografii, w których poszczególni badacze prezentują synody w różnych okresach historii danego kraju, uwzględniając kontekst historyczny, polityczny i religijny epoki. Prof. Pontal ukazuje tutaj okres Merowingów w Galii. Jej praca stanowi francuską wersję edycji oryginalnej: *Die Synoden im Merowingerreich*. Warto dodać, iż w dotychczasowych badaniach kompleksowych nad synodami znane jest dzieło C. I. Hefele z 1885 r. *Conciliengeschichte nach den Quellen bearbeitet*, przetłumaczone i uzupełnione (aż do 1916 r.) przez H. Leclerqu’a w latach 1907-1921, a następnie przez B. Richarda i A. Michela w latach 1930-1938, wreszcie przez C. De Clerqa – odnośnie do katolickich synodów wschodnich, w latach 1949-1952.

Po ogólnym wprowadzeniu do dzieła oraz omówieniu źródeł Pontal prezentuje synody merowińskie w ramach trzech okresów: okres I (511-561), okres II (561-613), okres III (613-714). W zakończeniu pracy czytelnik otrzymuje „syntezę i bilans synodów”. Autorka przedstawiła to w następujących zagadnieniach: przejawy stosunków pomiędzy władzą polityczną i władzą religijną poprzez synody, konsekwencje takich faktów (na płaszczyźnie wewnętrznej organizacji Kościoła, na płaszczyźnie stosunków Kościoła ze społecznością świecką w ujęciu synodów). W aneksach znalazły się: podziały merowińskie, chronologia, wykaz rzeczowy podstawowych kanonów synodalnych, indeks cytowanych autorów i dzieł, bibliografia, wykaz rękopisów według miejsca (alfabetycznego) ich przechowywania, lista chronologiczna synodów (67), alfabetyczny wykaz biskupów, którzy podpisali kanony synodalne, mapy, indeks miejscowości i osób, indeks analityczny.

Poszczególne synody (międzyprowincjalne i prowincjalne) autorka prezentuje z reguły według następującego schematu: źródła rękopiśmienne, źródła drukowane, tło, data i motyw zwołania synodu, źródła synodu, charakter i forma synodu, dekrety synodalne (według poszczególnych zagadnień), uwagi końcowe. W myśl wspomnianego założenia metodologicznego, każdy z sześćdziesięciu siedmiu synodów merowińskich ukazany jest w odpowiednim kontekście historycznym. Czytelnik otrzymuje zatem szczegółowe informacje dotyczące danego zgromadzenia synodalnego, są one przy tym starannie udokumentowane w przypisach. Na podkreślenie zasługuje tutaj zwięzłość opisów autorki, który to sposób znacznie pomaga w niełatwej lekturze dzieła. W uwagach końcowych odnoszących się do poszczególnych synodów Pontal przeprowadza zazwyczaj ocenę krytyczną, zwracając m.in. uwagę na zależności treściowe (dyspozycji prawnych) jednych synodów od drugich.

Analiza przebadanych synodów epoki Merowingów (511-714) pozwoliła autorce na wiele doniosłych stwierdzeń końcowych. Tak więc ustaliła najpierw, iż podczas gdy synody galijskie IV stulecia (jak wykazał J. Gaudemet) na pierwszym miejscu zajmowały się doktryną a na dalszym planie ustawodawstwem, tak zgromadzenia synodalne odbywające się w VI w. ujawniły stopniowe przechodzenie od spraw doktrynalnych do dyscyplinarnych (jedyne synod w Orange (529 r.) miał charakter doktrynalny). Uderzające jest tutaj

wykazanie przez kler galijski większego stopnia realizmu niż duchowości. W myśl innej konstatacji troska biskupów Galii kierowała się przede wszystkim ku wzmocnieniu organizacji materialnej i administracyjnej Kościoła frankońskiego oraz roli i uprawnień każdego z jego członków. Synody frankońskie przejawiały w swoich kanonach większą troskę o dziedzinę dyscyplinarną i społeczną niż moralną (mimo istniejących nadużyć, złych obyczajów i niemoralności owej epoki) nie sięgając do korzeni zła. Mnożące się i powtarzające statuty synodalne, choć nie były poddawane wykonaniu, pozostają jednak dowodem organizacji Kościoła frankońskiego i ewolucji społeczeństwa, a poza tym stworzyły one podstawy dla ustawodawstwa, które w okresie późniejszym stało się kanwą dla „kapitularzy” (edykty Merowingów i Karolingów) i kanonów dekretalistów.

Zdaniem Pontal poprzez synody Merowingów utrwaliła się organizacja parafialna i organizacja monastyczna, została bliżej określona rola episkopatu, utrwaliły się przywileje i stan majątkowy Kościoła. Choć synody usiłowały przypominać biskupom ich obowiązki duchowe, to jednak fakt, iż Kościół stanowił organ państwa, sprawił, że biskupi rzadko ośmielali się sprzeciwiać królowi, a kler frankoński został wciągnięty w orbitę generalnego zdegenerowania urzędu królewskiego.

Doniosłym ustaleniem autorki jest następnie to, iż synody merowińskie nie były refleksem Kościoła powszechnego, lecz Kościoła w Galii oraz społeczeństwa galijsko-frankońskiego. Przedmiot zainteresowania tych zgromadzeń był więc zdeterminowany przede wszystkim potrzebami lokalnymi, na które próbowano odpowiedzieć. Okoliczność ta wyjaśnia brak regularności w odbywaniu synodów i częstą ich improwizację.

Statuty synodów – konstatuje Pontal – stanowiły podstawę dla licznych zbiorów kanonicznych oraz doniosłe źródło dla kolekcji Reginona z Prüm, Burcharda z Wormacji i Iwona z Chartres. Aż 44 teksty synodalne znalazły się następnie w *Corpus Iuris Canonici*. Wiele korzystały z nich penitencjały i kapitularze karolińskie.

Niewątpliwie praca Odette Pontal stanowi cenną pomoc w poznaniu chrześcijaństwa, Kościoła, biskupów i społeczności frankońskich lub galijsko-frankońskich. Poprzez synody merowińskie zaprezentowane w dziele autorki można lepiej dostrzec ścisłe więzy, jakie łączyły monarchię i Kościół. Można też wyraźniej uświadomić sobie, że zgromadzenia te budowały, a następnie podtrzymywały struktury i organizację Kościoła, a także całego społeczeństwa.

Praca wybitnej badaczki synodów epoki Merowingów zasługuje zarówno na wysokie uznanie, jak i na szeroką popularyzację.

Ks. Wojciech Góralski

Ks. Antoni Dębiński. *Ustawodawstwo karne rzymskich cesarzy chrześcijańskich w sprawach religijnych*. Redakcja Wydawnictwa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Lublin 1990 ss. 230.

Każdą publikację z zakresu prawa rzymskiego należy odnotować nie tylko z dużą uwagą, lecz również z niemałym uznaniem dla jej autora. Wszak chodzi o dziedzinę, którą trudno przecenić nie tylko w obrębie nauk prawnych. Z satysfakcją więc wypada wpisać do katalogów bibliotecznych pracę ks. Antoniego Dębińskiego, adiunkta przy katedrze prawa rzymskiego (kierowanej przez prof. dra hab. Marka Kuryłowicza) na Wydziale Prawa Kanonicznego i Świeckiego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Jej przedmiotem jest ustawodawstwo karne w sprawach religijnych, pochodzące od rzymskich cesarzy chrześcijańskich. Zostało ono zapoczątkowane w 313 r. przez cesarza Konstantyna, odkąd to polityka religijna cesarzy doprowadziła do ingerowania władzy świeckiej w sprawy Kościoła. Autor zajął się ustawami karnymi od czasów Konstantyna Wielkiego aż do ustawodawstwa Justyniana (zm. 565) włącznie, chodzi zatem o epokę dominatu, a z punktu widzenia periodyzacji prawa rzymskiego o okres prawa poklasycznego.

Ustawy cesarzy chrześcijańskich ks. Dębiński wyszukał w zbiorach *Codex Theodosianus*, *Novellae Posttheodosianae*, *Codex Iustinianus* i *Novellae Iustiniani*. Chodzi o ustawy, które zostały wydane przeciwko